

H5: Materiaalonderzoek met behulp van elektronen

5.1 elektronen: diffractie

transmissie-
elektronenmicroscop

= beeld wordt opgebouwd door e^- die doorheen een dun specimen gaan
> is gevoelig aan de structuur doorheen het hele specimen
> geeft info over de interne structuur

e^- tov x-stralen

we weten dat e^- ook als golven kunnen beschouwd worden

$$\lambda = \frac{h}{mv}$$

voor een e^- met lading e , massa m en versnelspanning V hebben we:

$$\lambda = \frac{h}{\sqrt{2meV}} = \frac{1,23}{\sqrt{V}} \text{ nm}$$

> voor typische V komen we een golflengte 0,00251 nm

> zeer klein tov afstanden tss vlakken van atomen in kristallen

> heeft een impact op de diffractiehoeken en toepassing van diffractievoorwaarden

5.1.1 atomaire verstrooiingsfactor

elastische verstrooiing
inelastische verstrooiing

= golflengte blijft dezelfde na verstrooiing
= " NIET "

verstrooiing van e^-

e^- interageren met materie via Coulomb-krachten

> e^- worden elastisch verstrooid door interactie met potentiaal $V(r)$ van het rooster

> de atomaire verstrooiingsfactor f_{el} voor e^- is een maat voor de sterkte van interactie

> via Poisson-vgl kunnen we voor een sferische e^- -wolk met dichtheid $\rho(r)$ stellen:

$$\nabla^2 V(r) = -\frac{\rho(r)}{\epsilon}$$

en dus is f_{el} : $f_{el}(k) = \frac{me^2}{8\pi\epsilon_0 h^2} \frac{1}{k^2} (Z - f_X(k))$

met $k = \sin\theta/\lambda$

Z = atoomnummer

f_{el} van e^- tov f_X van X-stralen

f_{el} en f_X zijn niet evenredig, maar volgen wel dezelfde trend

> we hebben echter wel: f_{el} is groter dan f_X

gevolgen:

1: meer dynamische verstrooiing

> effecten van meervoudige reflecties kunnen niet verwaarloost worden

2: kleine verstrooiingsobjecten kunnen voldoende verstrooiing genereren voor e^-

> e^- -diffractie kan toegepast worden op heel kleine samples

5.1.2 inelastische verstrooiing van elektronen

inelastische verstrooiing van e^-

bij inval van e^- op een sample treedt er ook inelastische verstrooiing op

> geeft aanleiding tot:

1: creëren van een elektronengat in een diepe atoomschil

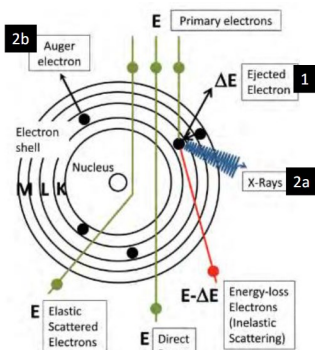
> gat wordt gevuld, wat gepaard kan gaan met uitzenden van straling
of: energie wordt afgegeven aan een ander e^-

2: opwekken van roostertrillingen -> opwarming

3: opwekken van collectieve oscillaties van zwak gebonden e^- in metalen

>> echter: men zal voornamelijk elastische verstrooiing waarnemen bij diffractie
anderzijds: inelastische verstrooiing geeft extra info over het materiaal

verder: hoe dikker de sample, hoe meer inelastische verstrooiing

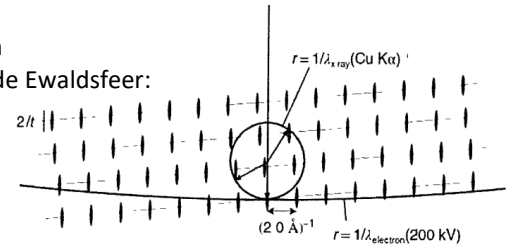

5.1.3 Ewald constructie voor een elektronenbundel

Ewaldsfeer en diffractievoorwaarden voor e^-

richting vd elastisch verstrooide bundels wordt bepaald door de diffractievoorwaarden
 > uit wet van Bragg: hoe kleiner de golflengte, hoe kleiner de diffractiehoeken
 > e^- hebben heel kleine diffractiehoeken
 > Ewaldsfeer met grote straal
 > verder zijn de roosterpunten breder uitgesmeerd in de reciproke ruimte

>> minder beperkende diffractievoorwaarden
 nl: er liggen heel veel reciproke punten op de Ewaldsfeer:

5.1.4 Laue zones

Zero en hogere orde Laue spots

beschouw een éénkristal georiënteerd zodat de e^- invallen op de symmetrie-as
 > door Ewaldsfeer zien we dat het e^- diffractiepatroon verschillende reciproke roosterpunten uit de 000 laag bevat

> noem deze set diffractiespots de *0de orde Laue zone*
 > zien we op het diffractiepatroon als puntjes

Het patroon kan spots bevatten door hoger gelegen lagen
 > deze zijn de *hogere orde Laue zones*
 > zien we op het diffractiepatroon als concentrische cirkels

Laue wiskundig

De Laue zones voldoen aan de regel van Weiss:

$$hu + kv + lw = N$$

met N de orde vd Laue zone

[uvw] de richting vd invallende e^- bundel

hkl de coords van toegestane reflecties in de Nde orde Laue zone

beschouw een kristal volgens de [001] zone-as

> uit geometrie volgt: $d_{hk0} = \frac{ML\lambda}{D_{hk0}}$

met L de cameralengte vd TEM

M de vergroting

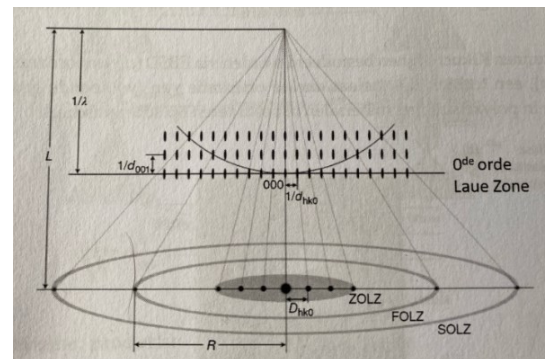
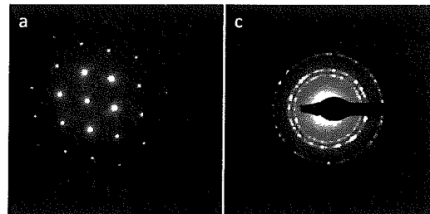
D_{hk0} de afstand tss 000 en de hk0 reflecties in het diffractiepatroon

> de reflecties in de ZOLZ voldoen aan: $0h+0k+1l = 0n$

> hebben de indices hk0

De straal van de FOLZ (hk1 reflecties), R, geeft bijkomende info:

$$d_{001} = \frac{2M^2L^2\lambda}{R^2}$$

3D structuur bepalen

Kantel de sample tov de invallende e^- bundel
 > diffractiepatronen van verschillende oriëntaties
 > opbouwen van 3D beeld

5.1.5 Kikuchi lijnen

Kikuchi lijnen

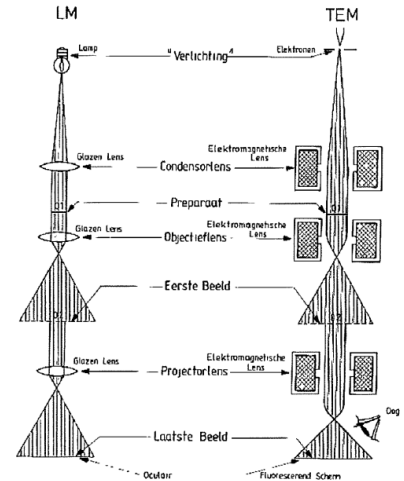
= patronen gevormd door inelastische verstrooiing van e^-
 nl: e^- met klein verlies aan kinetische energie vormen diffuse bundel rond de centrale bundel
 > kunnen opnieuw elastisch verstrooid worden
 > ontstaan van een stel schijnbaar rechte, parallelle lijnen in het TEM beeld

Nu: elastische verstrooiing van eerder inelastisch verstrooide e^- zorgt voor een minimum, een donkere lijn, in het diffusiepatroon
 > er ontstaat een intensere lijn op een afstand die bepaald wordt door de afstand tss de vlakken waaraan diffractie optreedt

5.2 elektronen: microscopie

transitie e^- microscop TEM

lichtbron belicht een sample dat semitransparant is voor e^-
 > lenzensysteem vormt een vergrote afbeelding vh object op een fluorescerend scherm

5.2.1 elektronen: productie

productie van e^-

- 1: verhitte wolfram haarspeld
 > voeg stukje LaB_6 toe als emitter voor betere resolutie
- 2: veldemitters (FEG = field emission gun)
 = kathode die op een uiterst scherpe punt eindigt
 > door aanleggen van elektrisch veld worden e^- losgemaakt uit de punt
- 3: niet-opgewarmde FEG
 > zeer hoge resolutie

5.2.2 elektromagnetische lenzen

lenzen in een e^- microscop

- 1: condenserlens en apertuur
 > focussen invallende e^- op het specimen en bepalen diameter van e^- bundel
  - 2: objectieflens
 > vormt eerste geïnverteerde beeld
 > elastisch verstrooide e^- worden gefocuseerd in het achterste brandvlak vd objectieflens
  - 3: projectielens
 = vergroot beeld en projecteert het op het fluorescent scherm / camera
 > projectielens kan gefocuseerd worden op het tssbeeld gevormd door de objectieflens of het diffractiepatroon in het achterste brandvlak vd objectieflens
- e^- worden elastisch verstrooid onder zeer kleine hoeken
 > zowel directe e^- bundel als de elastisch verstrooide e^- bundel kunnen in focus gebracht worden
 > we kunnen wisselen tss beeld in reële ruimte en reciproke ruimte

vb: Select Area Electron Diffraction SAED

= parallelle e^- bundel valt in op de sample
 > volume vd sample dat bijdraagt bij tot diffractiepatroon kan aangepast worden met behulp van de apertuur

resolutie

voor 100keV zou een resolutie van 0,02nm mogelijk zijn
 > echter, dit wordt beperkt door lensfouten, zoals sferische aberratie

5.2.3 sample	
samples	<p>samples moeten semitransparant zijn voor e^-</p> <p>> moeilijk om sample op juiste plaats te verdunnen voor TEM</p>
5.2.4 contrast in TEM beelden	
contrast van TEM	<p>1: Massa-dikte contrast = intensiteit vd doorgaande bundel is afh vd dikte vd sample</p> <p>2: diffractiecontrast = kies met de apertuur om het beeld op te bouwen met enkel directe, ongediffracteerde e^- of met e^- die onder een bepaalde hoek gediffracteed zijn</p> <p>3: fasecontrast = contrast ontstaan door interferentie van meerdere gediffracteerde bundels</p>
constructie van 3D beelden	<p>resultierend beeld is altijd een 2D projectie vh inwendige vd sample</p> <p>> doe een serie 2D projecties onder versch hoeken om het 3D beeld op te bouwen</p>
5.2.5 rastertransmissie-elektronenmicroscopie	
scanning TEM	<p>focus de e^- bundel in een spot ter hoogte vd sample</p> <p>> meet het doorgelaten signaal als een functie vd bundelpositie</p> <p>> scan de e^- bundel over de sample</p> <p>> beeld wordt punt per punt opgebouwd</p>
high-angle annular dark field detector HAADF	<p>= e^- worden onder grote hoeken verstrooid</p> <p>> contrast in het beeld wordt door inelastisch verstrooide e^- gegenereerd</p> <p>nl: elastisch verstrooide e^- kunnen de detector niet bereiken</p> <p>> we kunnen onderscheid maken tss chemische elementen op basis van signaalintensiteit</p>
5.3 elektronen: inelastische verstrooiing	
spectroscopie	<p>Voeg een spectrometer toe aan de TEM</p> <p>> geeft info over de chemische en elektronische structuur vh materiaal</p> <p>e^- kunnen energie verliezen aan</p> <ul style="list-style-type: none"> - roostertrillingen - elektron-oscillaties - excitatie van discrete e^- overgangen in atomen - creatie van secundaire e^- <p>> spectrometer meet hoeveel e^- een energieverlies ondergaan</p> <p>> geeft ons info over welke interactie het e^- heeft ondergaan</p>